

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԱՆՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ ԶԵԱՆԱԶԿԱԾ ԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ. ՊԱՏՄԱՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ԶՈՒԳՈՐԴՈՒՄՆԵՐ*

ԱՆՆԱ ՓԱԽԼՅԱՆ

*Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի (ՀՊՏՀ),
տնտեսության կարգավորման և միջազգային տնտեսական
հարաբերությունների ֆակուլտետի միջազգային տնտեսական
հարաբերությունների ամբիոնի ասիստենտ, տնտեսագիտության թեկնածու,
ք. Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
anna.pakhlyan@gmail.com*

ԱՆՈՒՇ ԱՆԱՆՅԱՆ

*Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի (ՀՊՏՀ)
տնտեսության կարգավորման և միջազգային տնտեսական
հարաբերությունների ֆակուլտետի միջազգային տնտեսական
հարաբերությունների ամբիոնի դոցենտ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
ք. Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
a.i.ananyan@mail.ru*

Երկրի ինքնիշխանության ճանաչումն այլ երկրների կամ Միավորված Ազգերի Կազմակերպության (ՄԱԿ) կողմից կարող է նշանակալի տնտեսական ազդեցություն ունենալ վերջինիս վրա: Նմանօրինակ «ոչ տնտեսական» խնդիրների տնտեսական հետևանքների բացահայտումն անհափ կարևոր է համաշխարհային հանրության կողմից չճանաչված երկրների կարգավիճակի հնարավոր փոփոխության տեսանկյունից:

Հետազոտության շրջանակներում նպատակ է դրվել ուսումնասիրել համաշխարհային հանրության կողմից չճանաչված երկրներին բնորոշ առանձնահատկություններն ու ընդհանրությունները, դրանց տնտեսական առաջընթացը խոչընդոտող հիմնական գործոնները, վերհանել նման երկրների տնտեսական անհաջողությունների էական պատճառները: Հեղինակների խնդիրն է եղել բացահայտել հակամարտությունների միջով անցած և, ի վերջո, ՄԱԿ-ի անդամ երկրների կողմից պաշտոնապես ճանաչված երկրների՝ արտաքին աշխարհի հետ սերտ հարաբերությունների հաստատման ուղղությամբ ձեռքբերումները, որոնք կարող են ուսանելի լինել ինչպես Արցախի Հանրապետության, այնպես էլ այլ չճանաչված երկրների համար:

Ուսումնասիրության ընթացքում կիրառվել են տվյալների համադրման, համեմատության, վիճակագրական գուցանիշների վերլուծության մեթոդները:

Հակառակ սպասումների՝ ուսումնասիրությունների արդյունքում պարզ է դարձել, որ միայն համաշխարհային հանրության կողմից չճանաչված լինելու փաստը դեռևս բավարար չէ նման երկրների տնտեսական ծախողումները հիմնավորելու համար, և այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են՝ ենթակառուցվածքների վարգագծավածությունը երկրում կամ հովանավորող երկրի տնտեսական վարգագման մակարդակը, կարող են լուրջ ներգործություն ունենալ չճանաչված երկրի տնտեսական առաջընթացի ներուժի վրա:

* Հոդվածը ներկայացվել է 23.09.2019թ., գրախոսվել՝ 05.11.2019թ., տպագրության ընդունվել՝ 12.12.2019թ.:

Հիմնաբառեր՝ չճանաչված երկրներ, համաշխարհային հանրություն, Միավորված ազգերի կազմակերպություն (ՄԱԿ), Արցախի Հանրապետություն, Համախառն ներքին արդյունք (ՀՆԱ), արտաքին առևտուր, արտահանում, ներմուծում, ապրանքներ և ծառայություններ:

Մինչ ապագադրությամբ աշխարհի քաղաքական քարտեզը նման էր տեղ-տեղ համընկնող ինքնիշխանությունների (կայսրությունների, ինքնիշխան պետությունների, գաղութների, պրոտեկտորատների⁴³⁵) կցանի, սակայն այժմ այն ֆորմալ առումով ներկայանում է որպես միայն ինքնիշխան պետություններից բաղկացած գունագեղ պատկեր: Երկրորդ հայացքից սակայն ակնհայտ է դառնում, որ աշխարհի քաղաքական քարտեզի ետևում գոյություն ունի մեկ այլ իրողություն՝ ինքնավար, ինքնիշխան, վիճելի և համաշխարհային հանրության կողմից չճանաչված տարածքների բազմազանությամբ:

Միավորված Ազգերի Կազմակերպության (ՄԱԿ) կամ վերջինիս անդամ հանդիսացող այլ պետությունների (առավել տարածված բնորոշմամբ՝ «համաշխարհային հանրության») կողմից չճանաչված երկրների «վիճահարույց» կարգավիճակը մի շարք մարտահրավերներ է ստեղծում դրանց տնտեսական զարգացման համար: Նմանատիպ երկրներում բազմաթիվ սահմանափակումներով ու խոչընդոտներով է ուղեկցվում գործարարության վարման ցանկացած փորձ:

Իրավիճակն ավելի է սրվում, երբ փորձ է արվում ինքնապահովումից (բնատնտեսությունից) անցում կատարել երկկողմ տնտեսական համագործակցության նույնիսկ պարզագույն ձևերին: Մասնավորապես, չճանաչված երկրի նախաձեռնությամբ համաշխարհային հանրության կողմից ընդունված երկրների հետ երկկողմ առևտրային հարաբերությունների հաստատման փորձերի դեպքում ի հայտ են գալիս ամենատարբեր խնդիրներ՝ կապված ապրանքների արտահանման ու ներմուծման մաքսային հաշվառման, բեռների փոխադրման, հարևան երկրների միջնորդավորված ծառայություններից օգտվելու անհրաժեշտության և այլնի հետ:

Այդուսակ 1-ում ներկայացված են աշխարհի հիմնական չճանաչված երկրները: Բնականաբար, չճանաչված պետությունների ցանկն էապես փոփոխվում է ժամանակի ընթացքում: Այսպես, օրինակ, նախկինում չճանաչված Պաղեստինյան պետությունը 2019թ.-ի հուլիսի 31-ի դրությամբ ճանաչվել է ՄԱԿ-ի անդամ 193 երկրից 138-ի կողմից և դեռևս 2012 թ.-ից ստացել ՄԱԿ-ի դիտորդի կարգավիճակ: Իսկ 1961-1993թթ.-ին չճանաչված երկիր համարվող Երիթրեան ներկայումս հանդես է գալիս որպես ՄԱԿ-ի լիիրավ անդամ:

Իհարկե, համաշխարհային պատմության մեջ բացառություն չեն նաև հետընթաց զարգացումները, երբ ինքնավարություն հռչակած չճանաչված երկիրը վերստին միանում է մայր պետությանը, ինչպես, օրինակ, Հարավային Կասայը, Կատանգան կամ Բիաֆրան⁴³⁶:

⁴³⁵ Գաղութային կախվածության (հովանավորչության) ձև, որի դեպքում միջազգային հատուկ պայմանագրով մի պետությունը (հովնավորչալը) մյուսին (հովնոսվորողին) է հանձնում իր արտաքին հարաբերությունների վարումը: Միաժամանակ հովանավորչալ պետությունը ներքին գործերում պահպանում է որոշակի ինքնուրույնություն:

⁴³⁶ **Mgr. Martin Riegl**, Prospects and Limits of Economic Development of Uncognized States: Between Organized Hypocrisy and Private Interests // European Scientific Journal, February 2014 edition, vol. 10, No.4, p. 25.

Աղյուսակ 1.**Աշխարհի չճանաչված կամ մասնակիորեն ճանաչված երկրները**

N	Չճանաչված երկիրը (անկախության հռչակման տարեթիվը)	Տարածքային հավակնություն ունեցող երկիրը	Կարգավիճակը
1.	Սոմալիլենդի Հանրապետություն (1991)	Սոմալի	Չի ճանաչվել որևէ երկրի կողմից:
2.	Արցախի Հանրապետություն/ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետություն (1991)	Ադրբեջան	Ճանաչվել է ոչ ՄԱԿ-ի անդամ այլ չճանաչված երկրի ⁴³⁷ կողմից:
3.	Մերձդնեստրի Մոլդովական Հանրապետություն Տրանսնիստրիա (1990)	Մոլդովա /	Ճանաչվել է ոչ ՄԱԿ-ի անդամ այլ չճանաչված 3 երկրի ⁴³⁸ կողմից:
4.	Դոնեցկի Ժողովրդական Հանրապետություն (2014)	Ուկրաինա	Ճանաչվել է ոչ ՄԱԿ-ի անդամ 2 չճանաչված երկրի ⁴³⁹ կողմից:
5.	Լուզանսկի Ժողովրդական Հանրապետություն (2014)	Ուկրաինա	Ճանաչվել է ոչ ՄԱԿ-ի անդամ 2 չճանաչված երկրի ⁴⁴⁰ կողմից:
6.	Հյուսիսային Կիպրոսի Թուրքական Հանրապետություն (1983)	Կիպրոսի Հանրապե- տություն	Ճանաչվել է ՄԱԿ-ի անդամ 1 երկրի կողմից ⁴⁴¹ :
7.	Աբխազիայի Հանրապետություն (1999)	Վրաստան	Ճանաչվել է ՄԱԿ-ի անդամ 5 երկրի ⁴⁴² և ոչ ՄԱԿ-ի անդամ 3 երկրի ⁴⁴³ կողմից:
8.	Հարավային Օսիայի (Օսեթիայի) Հանրապետություն (1991)	Վրաստան	Ճանաչվել է ՄԱԿ-ի անդամ 5 երկրի ⁴⁴⁴ և ոչ ՄԱԿ-ի անդամ 4 երկրի ⁴⁴⁵ կողմից:
9.	Չինաստանի Հանրապետություն / Թայվան (1912)	Չինաստանի Ժողովրդավարական Հանրապետություն	Ճանաչվել է ՄԱԿ-ի անդամ 16 երկրի կողմից, որոնց մեծամասնությունը կղզի-պետություններ են:
10.	Սահրավի Արաբ Դեմոկրատական Հանրապետություն / Արևմտյան Սահարա (1976)	Մարոկկո	Ճանաչվել է ՄԱԿ-ի անդամ 42 երկրի ⁴⁴⁶ և ոչ ՄԱԿ-ի անդամ Հարավային Օսեթիայի կողմից:
11.	Կոսովոյի Հանրապետություն (2008)	Սերբիա	Ճանաչվել է ՄԱԿ-ի անդամ 110 երկրի կողմից:

⁴³⁷ Աբխազիա, Հարավային Օսիա, Մերձդնեստր:⁴³⁸ Աբխազիա, Արցախի անրապետություն, Հարավային Օսիա:⁴³⁹ Դոնեցկի Ժողովրդական Հանրապետությունը ճանաչվել է Հարավային Օսիայի և
Լուզանսկի Ժողովրդական Հանրապետության կողմից:⁴⁴⁰ Լուզանսկի Ժողովրդական Հանրապետությունը ճանաչվել է Հարավային Օսիայի և
Դոնեցկի Ժողովրդական Հանրապետության կողմից:⁴⁴¹ Թուրքիան Հյուսիսային Կիպրոսի Թուրքական Հանրապետության
ինքնիշխանությունը ճանաչած միակ ՄԱԿ-ի անդամ երկիրն է:⁴⁴² Աբխազիան ճանաչել են ՄԱԿ-ի անդամներ Ռուսաստանը, Նիկարագուան,
Վենեսուելան, Լաոսը և Սիրիան:⁴⁴³ ՄԱԿ-ի անդամ չհանդիսացող և միջազգային հանրության կողմից չճանաչված
երկրներից Աբխազիան ճանաչել են Հարավային Օսիան, Տրանսնիստրիան և Արցախի
Հանրապետությունը:⁴⁴⁴ Հարավային Օսիան ճանաչվել է ՄԱԿ-ի անդամ Ռուսաստանի, Նիկարագուայի,
Վենեսուելայի, Լաոսի և Սիրիայի կողմից:⁴⁴⁵ Ոչ ՄԱԿ-ի անդամ երկրներից Հարավային Օսիան ճանաչել են Սահրավի Արաբ
Դեմոկրատական Հանրապետությունը, Աբխազիան, Տրանսնիստրիան և Արցախի
Հանրապետությունը:⁴⁴⁶ ՄԱԿ-ի անդամ ևս 42 երկրներ նախկինում ճանաչել են Սահրավի Արաբ
Դեմոկրատական Հանրապետության ինքավարությունը, ապա հրաժարվել ճանաչումից:

Ներկայացված աղյուսակում ամենից խնդրահարույցը, թերևս, Սոմալիլենդի կարգավիճակն է, որն անգամ համանման երկրների կողմից չի ճանաչվել: Բացի այն, որ Սոմալիլենդը չորրորդն է աշխարհի ամենաաղքատ երկրների ցանկում, առանձնապես է նաև չճանաչված երկրների շրջանում ամենափոքր և անբարենպաստ բյուջեներից մեկով, որի 70%-ը հատկացվում է պաշտպանության հատվածին և միայն 30%-ն է ուղղվում զարգացման ծրագրերին⁴⁴⁷:

Ընդհանուր առմամբ, չճանաչված երկրների գերակշիռ մասը ցածր եկամուտներով երկրներ են, որոնց չճանաչվածության ծախսերը հետզհետե աճում են՝ ռազմական հատվածում ներդրումների կենտրոնացվածության արդյունքում դրանց տնտեսությունների քայքայմանը զուգընթաց:

Աղյուսակ 2.-ում ներկայացված են չճանաչված երկրների որոշ մակրոտնտեսական ցուցանիշներ, որոնք թույլ կտան համեմատել նմանատիպ երկրների տնտեսական հաջողությունները կամ ավելի ճիշտ՝ «անհաջողությունները»: Վիճակագրական տվյալների բացակայության պատճառով ուսումնասիրությունից դուրս են մնացել Հարավային Օսեթիայի Հանրապետությունը, ինչպես նաև վերջերս ինքնավարություն հռչակած Դոնեցկի և Լուգանսկի ժողովրդական Հանրապետությունները:

Այսպես, բնակչության մեկ շնչին ընկնող Համախառն ներքին արդյունքի (ՀՆԱ) ցուցանիշով ամենացածր դիրքում, ինչպես և կանխատեսվում էր, գտնվում է Սոմալիլենդը, որտեղ մեկ անձին բաժին ընկնող միջին տարեկան արդյունքը կազմում է ընդամենը 675 ԱՄՆ դոլար, ամսական կտրվածքով՝ 56,25 ԱՄՆ դոլար: ՀՆԱ-ի նման մակարդակ բնորոշ է ծայրահեղ աղքատ երկրներին: Վերջինիս հետևում են Աբխազիայի Հանրապետությունը՝ բնակչության մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի 1372 ԱՄՆ դոլար մակարդակով, Պրիդնեստրովյան Մոլդովական Հանրապետությունը (1959,9 ԱՄՆ դոլար), Արևմտյան Սահարան (2500 ԱՄՆ դոլար), Կոտլովյի Հանրապետությունը (3746,8 ԱՄՆ դոլար), Արցախի Հանրապետությունը (1 շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի 3844,67 մակարդակով): Համեմատության համար նշենք, որ Արցախին քաղաքական ու տնտեսական առումով հովանավորող Հայաստանի Հանրապետությունում 2017թ.-ին մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի ցուցանիշը կազմել է 3872 ԱՄՆ դոլար⁴⁴⁸, այսինքն՝ երկու երկրներում դիտվել են գրեթե համարժեք ցուցանիշներ: Այդ ցուցանիշով Հյուսիսային Կիպրոսի Թուրքական Հանրապետությունը (14268 ԱՄՆ դոլար) և Հիսաստանի Հանրապետությունն (24408 ԱՄՆ դոլար) եականորեն գերազանցում են մյուս չճանաչված երկրներին:

Աղյուսակ 2.

Որոշ չճանաչված երկրների մակրոտնտեսական ցուցանիշները (2017թ., ԱՄՆ դոլար)⁴⁴⁹

Երկիր	Բնակչության 1 շնչին ընկնող ՀՆԱ	Ատոմաբևեռի և ծառայությունների արտահանում	Ատոմաբևեռի և ծառայությունների ներմուծում
Սոմալիլենդ ⁴⁵⁰	675	202 մլն	1154 մլն

⁴⁴⁷ **Muktar Adan A.**, Overcoming Challenges in an Unrecognized Economy: Experience from Somaliland // American International Journal of Contemporary Research, Vol. 7, No. 1; March 2017, pp. 79-86.

⁴⁴⁸ Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք 2018, ՀՀ ԱՎԿ, Երևան, էջ 231:

⁴⁴⁹ Աղյուսակը կազմվել է հեղինակների կողմից՝ անհատական ուսումնասիրությունների հիման վրա:

⁴⁵⁰ “Somaliland in figures 2017”, Somaliland Central Statistics Department, Hargeisa, Somaliland, April 2019, p. 6 (<http://www.somalilandcsd.org/wp-content/uploads/2019/07/Somaliland-infigures-2017.pdf>).

Արցախի Հանրապետություն ⁴⁵¹	3844,67 ⁴⁵²	194,56 մլն	299,19 մլն
Պրիդնեստրովյան Մոլդովական Հանրապետություն ⁴⁵³	1959,9 ⁴⁵⁴	633,3 մլն ⁴⁵⁵	982,7 մլն ⁴⁵⁶
Հյուսիսային Կիպրոսի Թուրքական Հանրապետություն	14268 ⁴⁵⁶	-	-
Աբխազիայի Հանրապետություն	1372 ⁴⁵⁷	-	-
Զինաստանի Հանրապետություն (Թայվան)	24408 ⁴⁵⁸	395003 մլն ⁴⁵⁹	322813 մլն ⁴⁶⁰
Սահրավի Արաբ Դեմոկրատական Հանրապետություն (Արևմտյան Սահարա)	2500 ⁴⁶¹	-	-
Կոսովոյի Հանրապետություն ^{461 462}	3746,8	1443.29 մլն	3746,81 մլն

Իրավիճակը կտրուկ փոխվում է, երբ դիտարկում ենք չճանաչված երկրների հարաբերություններն արտաքին աշխարհի հետ: Ապրանքների ու ծառայությունների արտահանման և ներմուծման ցուցանիշներով Արցախի Հանրապետությունը զիջում է համեմատվող բոլոր երկրներին (համեմայն դեպս՝ հասանելի տվյալներով): Հյուսիսային Կիպրոսի Թուրքական Հանրապետության, Աբխազիայի Հանրապետության և Սահրավի Արաբ Դեմոկրատական Հանրապետության համար ապրանքների ու ծառայությունների արտաքին առևտրի ցուցանիշները հասանելի չեն: Արտաքին առևտրի մասով առավել բարենպաստ իրավիճակում է Զինաստանի

⁴⁵¹ Աղբյուրը՝ «Արցախի Հանրապետության վիճակագրական տարեգիրք 2018թ.», ԱՀ ԱԿԾ, Ստեփանակերտ, 2019թ., էջեր 27, 276, 295 (<http://stat-nkr.am/hy/component/content/article/896--2018>):

⁴⁵² Հաշվարկվել է 2017 թվականի միջին տարեկան հաշվարկային փոխարժեքի հիման վրա, այն է՝ 1 ԱՄՆ դոլարը = 482,72 ՀՀ դրամ:

⁴⁵³ Աղբյուրը՝ «Статистический ежегодник 2018», статистический сборник (за 2013-2017 гг.) // Государственная служба статистики Пронднестровской Молдавской Республики, Тирасполь 2018, с. 20-21, 169 (<http://mer.gospmr.org/gosudarstvennaya-sluzhba-statistiki/informacziya/ezhegodnik-gosudarstvennoj-sluzhby-statistiki/statisticheskiy-ezhegodnik-2018.html>):

⁴⁵⁴ Հաշվարկվել է հեղինակների կողմից՝ ՀՆԱ-ի բացարձակ մեծության և բնակչության թվաքանակի հարաբերությամբ:

⁴⁵⁵ Այդուսակում ընդգրկվել են Պրիդնեստրովյան Մոլդովական Հանրապետության ապրանքների արտահանման և ներմուծման ցուցանիշները՝ ծառայությունների արտաքին առևտրի վերաբերյալ տվյալների բացակայության պատճառով:

⁴⁵⁶ Northern Cyprus Economy Competitiveness Report 2018-2019, Turkish Cypriot Chamber of Commerce, Northern Cyprus, 2018, p. 8. (https://www.ktto.net/wp-content/uploads/2019/04/KTTO2018-2019_eng.pdf):

⁴⁵⁷ <https://en.populationdata.net/countries/abkhazia/>.

⁴⁵⁸ Statistical Yearbook of the Republic of China 2018, National Statistics, Republic of China (Taiwan), - <https://eng.stat.gov.tw/ct.asp?xItem=37408&CtNode=5347&mp=5>.

⁴⁵⁹ Balance of Payments by period // Central Bank of the Republic of China (Taiwan) - <https://cpb.cbc.gov.tw/Tree/TreeSelect>.

⁴⁶⁰ OCHA - United Nations Office for Humanitarian Affairs (<https://www.unocha.org/middle-east-and-north-africa-romena/western-sahara>).

⁴⁶¹ Statistical Yearbook of the Republic of Kosovo 2018, Prishtina 2018, p.225 - <http://ask.rks-gov.net/media/4369/statistical-yearbook-2018.pdf>.

⁴⁶² Կոսովոյի դեպքում ներկայացված են 2016թ. տվյալներ, որոնք ամենաթաքման են հասանելի տվյալների շարքում: Բացի այդ, Կոսովոյի վիճակագրական աղբյուրներում ցուցանիշներն արտահայտված են եվրոյով, ուստի տվյալների համադրելիության նպատակով, դրանք մեր կողմից վերափոխվել են ԱՄՆ դոլարի՝ հիմք ընդունելով 2016թ. միջին տարեկան փոխարժեքը, այն է՝ 1 € = 1,10656 \$ (տե՛ս <https://www.ofo.com/en-au/forex-news/historical-exchange-rates/yearly-average-rates/>):

Հանրապետությունը (Թայվանը)՝ դիտարկվող երկրներից միակը, որն արձանագրել է արտաքին առևտրի դրական հաշվեկշիռ. 2017թ.-ին երկրի արտահանման ցուցանիշը ներմուծմանը գերազանցել է 72,2 մլրդ ԱՄՆ դոլարով:

Թեև Արցախի Հանրապետության ապրանքների ու ծառայությունների արտահանման (194,56 մլն ԱՄՆ դոլար) և ներմուծման (299,19 մլն ԱՄՆ դոլար) ցուցանիշները զիջում են Նույնիսկ Սոմալիլենդի համապատասխան ցուցանիշներին, վերջինս առանձնանում է արտահանման (202 մլն ԱՄՆ դոլար) և ներմուծման (1154 մլն ԱՄՆ դոլար) առավել անբարենպաստ հարաբերակցությամբ. ներմուծումը գերազանցում է արտահանումը 5,7 անգամ: Նմանօրինակ պատճառների բացահայտումը թերևս անհրաժեշտ է իրականացնել յուրաքանչյուր երկրի համար անհատապես:

Այսպիսով, ներկայացված տվյալների ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ չճանաչված երկրների՝ արտաքին աշխարհի հետ առևտրային հարաբերությունների հաստատման հնարավորությունները խիստ տարբերվում են, ինչը մատնանշում է որոշ երկրների առևտրային «անհաջողությունների» հիմքում համաշխարհային հանրության կողմից «չճանաչվածության» փաստից բացի նաև այլ պատճառների առկայությունը:

Հիմնարար բիզնես ծառայությունները, ինչպիսիք են՝ փոստային առաքումը, դրամական փոխանցումները, միջպետական բեռնափոխադրումներն ու միջսահմանային մաքսային ընթացակարգերը, կարգավորվում են իրավական համաձայնագրերով, որոնք հաճախ այդպիսի ծառայությունները հասանելի են դարձնում միայն ՄԱԿ-ի կողմից պաշտոնապես ճանաչված երկրների համար: Մինչդեռ համաշխարհային հանրության կողմից չճանաչված երկրների բիզնեսների համար այդ ծառայությունները էապես բարձրացնում են առևտրային գործաքների տևողությունն ու ծախսերը՝ նեղացնելով այդ երկրների՝ միջազգային առևտրում ներգրավվելու հնարավորությունները:

Այսպես, օրինակ, դեռևս մասնակիորեն ճանաչված Կոսովոյում⁴⁶³ (ինչպես և Արցախի Հանրապետությունում) չկա փոստային համակարգ: Արդյունքում Կոսովոն միջազգային փոստային առաքումներին մասնակցում է Ալբանիայի փոստային համակարգի միջնորդությամբ. Կոսովոյի համար նախատեսված առաքանին տեղափոխվում է Ալբանիա, որտեղից էլ ուղղվում է Կոսովո⁴⁶⁴: Նույն կերպ Արցախի Հանրապետության փոստային առաքանու համար որպես նշանակման վայր է նշվում Հայաստանի Հանրապետության որևէ հասցե, որտեղից էլ այն հետագայում փոխադրվում է Արցախ՝ առանց լրացուցիչ գրանցման: Անշուշտ, սա հավելյալ ծախսեր ու անհարմարություններ է առաջացնում չճանաչված երկրի համար:

Նմանօրինակ մեխանիզմով են սովորաբար իրականացվում նաև ապրանքների առաքումները՝ պայմանավորված չճանաչված երկրներում դրանց մաքսային հսկողության մեխանիզմների կիրառման խոչընդոտներով:

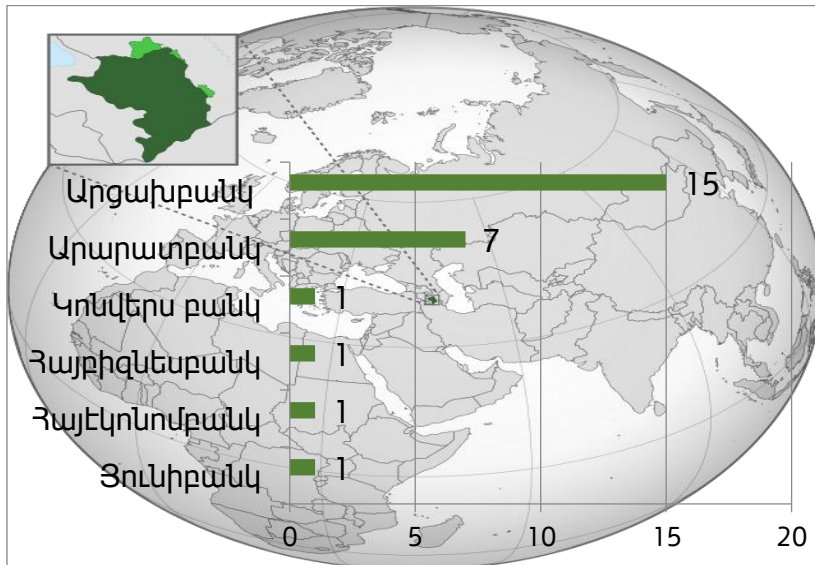
Տևտեսվարող սուբյեկտների միջազգային դրամական փոխանցումները նման երկրներում նույնպես խնդրահարույց են, քանի որ չճանաչված երկրների բանկերը չեն կարող ներառվել S.W.I.F.T հեռահաղորդակցման համակարգում և ունենալ թղթակցային հաշիվներ արտասահմանյան բանկերում: Ուստի չճանաչված երկրների ընկերությունները ստիպված են լինում օգտվել միջնորդ բանկերից, իսկ այդպիսի

⁴⁶³ Դեռևս 2008թ. անկախություն հռչակած Կոսովոն զգալի առաջընթաց է արձանագրել միջազգային ճանաչման հարցում. 2017թ. դրությամբ, Կոսովոյի ինքնիշխանությունը պաշտոնապես ճանաչվել է ՄԱԿ-ի անդամ 110 երկրի կողմից, որը, սակայն, բավարար չէ ՄԱԿ-ի անդամ դառնալու համար: ՄԱԿ-ի անդամ կարող է դառնալ այն երկիրը, որի ինքնիշխանությունը ճանաչվել է աշխարհի երկրների 2/3-ի կողմից:

⁴⁶⁴ Choi J., The costs of not being recognized as a country: The case of Kosovo, November 16, 2017 - <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2017/11/16/the-costs-of-not-being-recognized-as-a-country-the-case-of-kosovo/>.

փորձառությունը ենթադրում է լրացուցիչ վարչական ընթացակարգեր՝ առցանց գործարքների սահմանափակ հասանելիության ու հավելյալ ծախսերի: Թերևս այդ է պատճառը, որ Արցախի Հանրապետությունում գործում են միայն Հայաստանում գրանցված և ՀՀ ռեզիդենտ համարվող որոշ բանկերի մասնաճյուղեր (տե՛ս Գծ. 1.):

Ինչպես երևում է գծապատկեր 1-ից, 2019թ.-ի առաջին կիսամյակի տվյալներով հայաստանյան 17 առևտրային բանկերից 6-ն Արցախում ունեն ընդհանուր թվով 26 մասնաճյուղ: Մասնաճյուղերի ամենամեծ ցանցը, բնականաբար, ունի Արցախբանկը՝ 15 մասնաճյուղ: Արարատբանկն Արցախում ունի 7 մասնաճյուղ, և մեկական մասնաճյուղով հանդես են գալիս Կոնվերս բանկը, Հայքիզնեսբանկը, Հայէկոնոմբանկը և Յունիբանկը:

Գծապատկեր 1.

Առաջին կիսամյակի տվյալներով գործող բանկերի մասնաճյուղերի թիվը (2019 թ.-ի 1-ին կիսամյակի տվյալներով)⁴⁶⁵

Հատկանշական է, որ ի տարբերություն այլ բանկերի՝ ՀՀ ռեզիդենտ Արցախբանկն Արցախի Հանրապետությունում է կենտրոնացրել իր սպասարկման ցանցն ապահովող ընդամենը 22 մասնաճյուղերի գերակշիռ մասը (68.2%). Երևանում գործում է Արցախբանկի ընդամենը 7 մասնաճյուղ, ՀՀ այլ մարզերում բանկը մասնաճյուղ չունի: Այս հանգամանքը թերևս մատնացույց է անում Արցախբանկի «արցախյան արմատները»՝ անկախ ՀՀ-ում գրանցված լինելու իրողությունից: Ակնհայտ է, որ հայաստանյան գրանցումը բանկին անհրաժեշտ էր լիարժեք գործունեություն ծավալելու հնարավորություն ստանալու համար:

Ընդհանրացնելով համաշխարհային հանրության կողմից չճանաչված երկրներին բնորոշ առաձևահատկությունները՝ մեր կողմից փորձ է արվել սահմանել դրանց տնտեսական առաջընթացը զսպող հիմնական գործոնները, մասնավորապես՝

- Տարածքային հակամարտության պատճառով ստեղծված պատերազմական իրավիճակը, որն առկա Նյութական, ֆինանսական ու մարդկային ռեսուրսների

⁴⁶⁵ Կազմվել է հեղինակների կողմից՝ ՀՀ-ում գործող 17 բանկերի վերաբերյալ դրանց պաշտոնական կայքերում և www.banks.am կայքում տեղադրված համապարփակ տեղեկատվության ուսումնասիրության հիման վրա:

ահռելի մասը կենտրոնացնում է ռազմական հատվածում ետին պլան մղելով տնտեսությունը:

- Առաջընթացի սահմանափակ հնարավորությունները և տնտեսական կախվածությունը հովանավորող կամ տարածքային հավակնություններ ունեցող երկրներից:
- Սեփական տրանսպորտային, կապի, էներգետիկ և այլ ենթակառուցվածքների բացակայությունը կամ թերզագացվածությունը, ինչն էապես սահմանափակում է արդյունավետ տնտեսվարման հնարավորությունները:
- Հովանավորող երկրների փոքր տնտեսությունները, դրանցում աճի ու զարգացման խոչընդոտների առկայությունը:

Բնականաբար, այս ցանկն ամբողջական չէ և կարող է էապես տարբերվել՝ ըստ կոնկրետ երկրների:

ECONOMIC DEVELOPMENT CHALLENGES IN THE COUNTRIES UNRECOGNIZED BY THE WORLD COMMUNITY: HISTORICAL- ECONOMIC COMPARISONS

ANNA PAKHLYAN

*Armenian State University of Economics (ASUE), Faculty of Regulation of
Economy and International Economic Relations,
Assistant Professor at the Chair of International Economic Relations, PhD in Economics,
Yerevan, Republic of Armenia*

ANUSH ANANYAN

*Armenian State University of Economics (ASUE), Faculty of Regulation of
Economy and International Economic Relations,
Associate Professor at the Chair of International Economic Relations,
PhD in Economics, Associate Professor,
Yerevan, Republic of Armenia*

Recognition of the country's sovereignty by other countries or the United Nations Organization (UN) can have a significant economic impact on the latter. Identifying the economic consequences of such "non-economic" issues is extremely important in case of the possible change in the status of countries, not recognized by the international community.

The research aims to study the peculiarities and commonalities of countries unrecognized by the world community, the main factors impeding their economic progress, and identifying the root causes of such countries' economic failures. The achievements of the countries officially recognized by the UN member states, which have passed through the conflicts and finally, can establish close relations with the outside world and can be beneficial both for the Artsakh Republic and other unrecognized countries.

The study used the methods of data collating, comparison and statistical analysis.

Contrary to expectations, studies have shown that just being unrecognized by the international community is not yet sufficient to justify the economic failures of such countries. And factors such as infrastructure development in the country or the level of economic development of the sponsoring country can have a serious impact on the economic potential of an unrecognized country.

Key words: *unrecognized countries, world community, United Nations (UN), Republic of Artsakh, Gross Domestic Product (GDP), foreign trade, export, import, goods and services.*

ВЫЗОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В СТРАНАХ, НЕ ПРИЗНАННЫХ МИРОВЫМ СООБЩЕСТВОМ: ИСТОРИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АССОЦИАЦИИ

АННА ПАХЛЯН

*Армянский государственный экономический университет (АГЭУ), факультет
регулирования экономики и международных экономических отношений,
ассистент кафедры международных экономических отношений,
кандидат экономических наук,
г.Ереван, Республика Армения*

АНУШ АНАНЯН

*Армянский государственный экономический университет (АГЭУ), факультет
регулирования экономики и международных экономических отношений,
доцент кафедры международных экономических отношений,
кандидат экономических наук, доцент,
г.Ереван, Республика Армения*

Признание суверенитета страны другими странами или Организацией Объединенных Наций (ООН) может оказать существенное экономическое воздействие на нее. Выявление экономических последствий таких «неэкономических» проблем чрезвычайно важно с точки зрения возможного изменения статуса стран, не признанных международным сообществом.

Целью исследования является изучение особенностей и общностей не признанных мировым сообществом стран, основных факторов, препятствующих их экономическому прогрессу, а также выявление коренных причин экономических неудач в таких странах. Достижения стран, официально признанных государствами-членами ООН, которые прошли через конфликты и, наконец, могут установить тесные отношения с внешним миром, могут быть полезны как для Республики Арцах, так и для других непризнанных стран.

В исследовании использовались методы сопоставления, сравнения и статистического анализа данных.

Вопреки ожиданиям, исследования показали, что одного непризнания международным сообществом еще недостаточно для оправдания экономических неудач в таких странах. А такие факторы, как развитие инфраструктуры в стране или уровень экономического развития страны-спонсора, могут оказать серьезное влияние на экономический потенциал непризнанной страны.

Ключевые слова: непризнанные страны, мировое сообщество, Организация Объединенных Наций (ООН), Республика Арцах, валовой внутренний продукт (ВВП), внешняя торговля, экспорт, импорт, товары и услуги.